

УДК 821.161.2-2.09

ХУДОЖНЯ ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ГОЛОВНОЇ ГЕРОЇНИ П'ЄСИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА "БРЕХНЯ"

Атаманчук В. П.

Кам'янець-Подільський державний університету, Кам'янець-Подільський, Україна

У статті розглядається художня еволюція постаті головної героїні п'єси В. Винниченка "Брехня", умови, які спонукали її до трагічного рішення.

Ключові слова: драма, персонаж, еволюція образу.

Ідейно-художній смисл п'єси Володимира Винниченка відзначається розмаїтістю, з безліччю мінливих, ледве помітних, але надзвичайно вагомих нюансів значення. Саме поняття «брехня» у п'єсі розглядається під різними кутами зору, тому зникає та одновимірність, з якою це поняття зазвичай асоціюється. У В. Винниченка брехня – це спосіб існування головної героїні Наталі Павлівни, сенс якого полягає у спробі гармонізувати життя близьких їй людей. Проблема брехні виникає через те, що вони самі не здатні цього зробити. Тому Наталя Павлівна самовіддано і щиро робить це за допомогою такої брехні, яка індивідуально підходить кожному з них. Вона найсильніша і водночас найвразливіша з усіх дійових осіб: Наталя Павлівна – творець їхнього життя (але за таку роль вона жорстоко розплачується у фіналі твору), оскільки вони пасивні (Карпо Федорович, Саня, Дося), безпомічні без неї (Андрій Карпович) або мають до неї почуття, але не можуть дати раду ні собі, ні власним емоціям (Тось, Іван Стратонович).

Своїм рідним і близьким Наталя Павлівна віддає часточку власної душі, тієї, якої вони найбільше потребують, не вимагаючи нічого від них. Постійні вимоги звучать з вуст тих, кого вона, як вони вважають, обманює – Тось та Івана Стратоновича. Їм мало її любові, їм потрібні докази. Ні Тось, ні Іван Стратонович не здатні зрозуміти багатства душі, яка обдаровує, приносить щастя багатьом іншим, хоч і у дивний спосіб – брехнею. Але до брехні її просто змушують ті, кого вона ошчаслиблює. Вони навіть жорстокі до неї (дехто з них навіть не усвідомлює свого egoїзму): Андрій Карпович прямо заявляє, що йому легше пережити її смерть, ніж зраду. Тось та Іван Стратонович захоплені власними стражданнями і не цікавляться переживаннями Наталі Павлівни. Л. Мороз стверджує: «Брехня є саме те, чого вони потребують – ліки від їхнього агресивного споживацтва, яке, якщо його не гамувати, може стати закрайнім» [6, с. 107].

У своєму бажанні приносити радість рідним і близьким вона просто розчиняється: заради цього вона жертвує власним життям. Виникають асоціації з п'єсою М. Куліша «Народний Малахій», яка є доволі далекою за ідейним смислом. Проте самогубство Наталі Павлівни перекликається зі словами напівбожевільного реформатора Малахія Стаканчика, який стверджував: «Коли хто-небудь з бідних і

покривджених попросить, щоб народний комісар повісився, він мусить і це негайно зробити...» [3, с. 93].

Шлюб Наталі Павлівни почався з жертви, про що говорить вона сама: «Я теж пішла на жертву» [1, с. 149]. Життя завершилося найбільшою самопожертвою – вона пожертвувала власною душею заради близьких тоді, коли сама прагнула жити. Відповідальність за долі дорогих їй людей, які радо перекладали її на Наталю Павлівну, прирекла героїню на смерть.

Наталія Павлівна точно розгадує ті закономірності, яким підпорядковується людське життя. Тому в її уявленні брехня і самопожертва зливаються воедино. Вона має рацію (принаймні, стосовно її близьких), коли стверджує: «О, людям, котику, зовсім не треба правди чи брехні, їм треба щастя, розумієш, щастя, спокою» [1, с. 150], у тому плані, що самі вони не готові прийняти правду, вони хочуть бути обманутими з приємністю для самих себе. Наталю Павлівну використовують для власного самоствердження, і вона свідомо приймає таку роль. В. Гуменюк зауважує: «Жоден з персонажів неспроможний її зрозуміти, неспроможний проникнути в її небуденний внутрішній світ» [2, с. 160]. Вона сама говорить (у розмові із Іваном Стратоновичем, яку складно однозначно розтлумачити) про те, що хоче кохати: «Любить душу...» [1, с. 171]. Ніхто їй не пропонує душу, яку вона могла би саме любити, а не вмовляти, заспокоювати, звеличувати.

Вона віддає Андрію Карповичу, Тосю, Івану Стратоновичу своє душевне тепло, яке вона вкладає у ту брехню, якою їх втішає, а вони відбирають у неї всі її життєві сили. Всі троє, кожен по-своєму, штовхають її до самогубства. Є. Лохіна вважає: «Моральні» й «аморальні» герої міняються місцями: поборники «святої» правди – Андрій Карпович, Тось, Іван Стратонович – виглядають чи не вбивцями. А брехлива «аморальна» жінка йде з життя, залишивши по собі саме добро» [4, с. 47].

Наталія Павлівна щира у прагненні щастя для інших, і у тих жертвах, які вона їм приносить. Але, наприклад, у Тосю своє бачення жертви – Наталія Павлівна повинна приносити жертви тільки заради нього. Тому її проникливі рефлексії про щастя інших і про її роль у житті близьких залишають його байдужим. Його прагнення докопатися до правди по-своєму обґрунтоване, але якесь нав'язливе: він обов'язково хоче дізнатися чи живе вона з Андрієм Карповичем як з чоловіком, чи сам він їй потрібний тільки як чоловік. Зрештою він зізнається, що її брехня його вабить: «Ти тягнеш до себе, як тайна, як безодня. Знаєш, може, навіть через цю свою брехню тягнеш...» [1, с. 165].

Івану Стратоновичу теж потрібна правда, але втішити його може тільки брехня. Він нібито знає, що Наталія Павлівна його не любить, але хоче, щоб вона його переконувала у своїй любові – хоче слухати її брехню. Наталія Павлівна майстерно змішує півтони брехні з півтонами справжніх почуттів. Її брехня легка і чиста, тому що вона говорить те, що Іван Стратонович усією душею прагне почути, до того ж вона абсолютно щиро співчуває його нещастям.

У стосунках з Іваном Стратоновичем її гра дуже тонка і делікатна. Це те, що Наталія Павлівна уявляє собі, що справді могло би бути. Вона знає, що він розгадав її «ходи», але вона демонструє гру у грі: розмова з Іваном Стратоновичем супроводжується взаємним повторенням і взаємним запереченням певних дій і слів:

вони з'ясовують, чи люблять одне одного чи ні, читати чи не читати Андрію Карповичу вкрадені Іваном Стратоновичем листи...

Думка про смерть, якої вимагає Іван Стратонович, вкорінюється у свідомості Наталі Павлівни. Через невідому іншим розмову з ним і через думки про необхідність її смерті, слова її близьких, як наприклад, доброзичливе побажання Карпа Федоровича, вмовляння Андрія Карповича випити «лавро-вишневих крапель» набувають протилежного значення чи потаємного смислу. Подвійний смисл і в її розмові з Тосем, коли вона обіцяє покинути чоловіка і ніколи більше не розходитися з Тосем. Наталя Павлівна вже вирішила вчинити самогубство, але вона сама жахається задуманого нею вчинку: «*(Схоплюється з жахом)* Тосю! Тосю... Невже це серйозно? Невже це? Тосю...». Тось її тільки підштовхує до самогубства, хоч не розуміє цього: «Тось *(холодно)* Це від тебе залежить». Він висловлює такий же ультиматум, як Іван Стратонович: «Я повірю тоді, коли ти це зробиш» [1, с. 194], хоч ідеться про те, щоб покинути Андрія Карповича. Ніхто з них не бачить підтексту, тому що вони не підозрюють про її вимушений намір.

С. Михида визначає причини самогубства героїні: «Але й жити з роздвоєною душею Наталя Павлівна не може» [5, с. 96–97]. Проте нам здається, що її вчинок продиктований не душевним роздвоєнням. Від цього Наталю Павлівну позбавляє її абсолютна чесність із самою собою. Вона визнає, що її відносини з чоловіками далеко виходять за рамки загальноприйнятої моралі, проте для неї це не є невіршуваною проблемою. Все-таки визначальним є тиск зовнішніх обставин – вона не може знищити віру її близьких у її добродієність, інакше це зруйнує їхні життя.

Наталя Павлівна розуміє і приймає безвихідність ситуації, коли Іван Стратонович завуальовано шантажує її у присутності членів сім'ї. Вона тільки опитує Андрія Карповича, щоб знати, як краще вчинити, аби йому не зашкодити. Зрештою одним із визначальних імпульсів до самогубства стає його екзальтовано-егоїстична заява про те, що він не пережив би її обману (адже Іван Стратонович повернув їй вексель чоловіка і листи Тосю до неї). Смерть Наталі Павлівни – це й спосіб влаштування стосунків між нею і трьома чоловіками, які стали занадто заплутаними з того часу, як з'явився Іван Стратонович зі своїм руйнівним коханням.

Наталя Павлівна давала своїм близьким радість, якої вони не могли знайти самі. Вони раділи від штучно створеного нею щастя, але не могли цього повною мірою осягнути. Тому проголошений нею тост, в якому було прозоро зашифроване пояснення її майбутнього вчинку і водночас прощання з рідними, видався їм химерним. Своєю смертю Наталя Павлівна довела те, у чому кожен з них хотів упевнитись.

Список літератури

1. Винниченко В.К. Брехня // Винниченко В.К. Вибрані п'єси. – К.: Мистецтво, 1991. – С. 143–207.
2. Гуменюк В. Сила краси: Проблеми поетики драматургії Володимира Винниченка. Монографія. – Сімферополь, 2001. – 340 с.
3. Куліш М. Народний Малахій // Куліш М. Вибрані твори. – Харків: Ранок, 2003. – С. 33–122.
4. Лохіна Є. Пошуки морального абсолюту (ранні драми В. Винниченка) // Слово і час. – 2001. – № 10. – С. 43–50.

5. Михида С. Слідами його експериментів: Змістові домінанти та поетика конфлікту в драматургії Володимира Винниченка. – Кіровоград: Центр.-укр. вид-во, 2002. – 192 с.
6. Мороз Л.З. «...Сто рівноцінних прав». Парадокси драматургії В. Винниченка. – К., 1994. – 208 с.

Атаманчук В.П. Художественная эволюция образа главной героини пьесы В. Винниченко "Ложь" /В.П.Атаманчук// Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2011. – Т. 24 (63), №1 Ч.2. – С. 170-173

В статье рассматривается художественная эволюция образа главной героини пьесы В. Винниченко "Ложь", условия, которые побудили ее к трагическому решению.

Ключевые слова: драма, персонаж, эволюция образа.

Atamanchuk V.P. V. Vynnychenko's play "The Lie": The way to happiness and self-destroying / V.P. Atamanchuk// Scientific Notes of Taurida National V.I.Vernadsky University. – Series: Phylogy. Social communications.– 2011. – V.24 (63), №1 P.2. – P. 170-173

The article deals with the evolution of figure of main heroes of V. Vynnychenko's play "The Lie", with the circumstances which lead her to the tragic resolve.

Key words: drama, person, evolution of image.

Стаття надійшла до редакції 29 серпня 2010 року